

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ВОДОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ

Ковшун Н. Е.

1. Вступ

Важливим економічним механізмом фінансового ринку держави є платежі за використання водних ресурсів. Саме за рахунок генерації цих платежів формуються вагомі фінансові потоки, які сприяють розвитку водогосподарського комплексу (ВГК) та його забезпеченості необхідними коштами. Досвід України розглядає їх переважно як репресивні механізми, спрямовані на формування додаткового фінансового тиску на суб'єкти діяльності. Разом з тим, у значній кількості випадків розміри платежів не є значними, та такими, що суттєво можуть вплинути на роботу підприємств. Не зважаючи на це, загальна думка сформована таким чином, що не сприяє формуванню виваженого та раціонального відношення до питань екології та участі підприємств у збереженні навколишнього середовища.

2. Об'єкт дослідження та його технологічний аудит

Разом з цим, екологічні платежі, фактично сплачені підприємствами, організаціями, установами за забруднення навколишнього природного середовища є важливим індикатором, що формує уявлення про особливості генерації екологічних фінансових потоків та вагу водної складової в цьому процесі. До складу екологічних платежів зараховано екологічний податок і штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства. Проблеми формування та удосконалення екологічних платежів в Україні досить ґрунтовно розглянуті в дослідженнях [1–6]. Проте, їх роль у формуванні фінансових потоків держави, створенні інвестиційних ресурсів тощо досліджена не досить повно.

3. Мета та задачі дослідження

Метою даного дослідження є визначення ролі та особливостей рентних надходжень, що формуються у водогосподарському комплексі України (ВГК), як складових фінансового та інвестиційного ринків України.

Для досягнення поставленої мети були поставлені такі завдання:

1. Аналіз структури тарифів на водопостачання в Україні;
2. Визначення питомої ваги рентної складовою у тарифах на водопостачання;
3. Співставлення розрахунковою та фактичною водною ренти;
4. Оцінка фіскальної та інвестиційної віддачі водною ренти;
5. Визначення інтегральних характеристик формування рентних надходжень на основі ситуаційного аналізу

4. Дослідження існуючих рішень проблеми

В цілому відзначимо, що сумарна величина екологічних платежів за всіма видами діяльності для держави є вагомою та містить значний фінансовий потенціал [7]. В країнах ЄС ці платежі відіграють роль стимулюючих, які спонукають їх платників до зміни екологічної поведінки (встановлення додаткових фільтрів, засобів захисту тощо) [8, 9].

Важливим, на нашу думку, є той позитивний аспект, що в Україні переважна більшість заявлених платежів сплачується. Це дає підстави для висновку про високу платіжну дисципліну системи в цілому та ВГК зокрема (протягом останніх років відсоток сплачених до заявлених екологічних платежів у ВГК варіює в межах 85–90 %).

Екологічні платежі для водних ресурсів (подібно до інших забруднень) суттєво диференційовані за галузями. Основними платниками (а отже і забруднювачами навколишнього середовища) виступають підприємства енергетики, металургійного виробництва та переробної промисловості [10]. Існують певні особливості у динаміці та прогнозуванні екологічних платежів не лише в галузевому, а й в регіональному розрізі [11].

Подібно до платежів за забруднення, тарифи на воду здійснюють суттєвий вплив на залучення фінансових ресурсів до водного комплексу. Досвід країн ЄС показує, що їх тарифна політика формується на національному рівні і переважно належить до компетенції національних урядів [12, 13]. Разом з тим, під час формування тарифів країни спираються на Директиву Європарламенту та Ради Європи № 2000/60/ЕС. У цій сфері суб'єкти, що користуються послугами водопостачання поділяються на 3 категорії: сільське господарство, домогосподарства та приватні підприємства. Відповідно, і вартість послуг є різною.

Можна стверджувати, що в Україні вже сформувався еколого-економічний механізм регулювання сфери природокористування [14]. Проте, ряд важливих аспектів залишилися поза увагою і практиків і науковців. Зокрема, саме сфера водопостачання є мало дослідженою з точки зору ролі екологічних платежів у забезпеченні функціонування водогосподарського комплексу. Питання методики визначення величин рентної плати залишаються надзвичайно актуальними та дискусійними. Для їх розв'язання велике значення має аналіз сучасної структури та ефективності рентної плати у водному господарстві.

5. Материалы и методы исследований

Для вирішення поставлених в даному дослідженні задач використовувались статистичні дані про фактично сплачені екологічні платежі за водокористування (водна рента) в Україні в розрізі галузей та регіонів у 2014–2015 роках. Окрім дані використовувались за 2013 рік в зв'язку з політичними подіями, що відбуваються на території держави.

При визначенні питомої ваги водної ренти у структурі тарифу за водокористування використовувався метод середніх величин. Питома вага ренти визначалась на лише для середнього, але й для моди, медіани, мінімального та максимального значень тарифу.

Щоб показати можливу, потенційну роль платежів за спеціальне використання води у формуванні фінансових потоків фактично сплачена рента порівнювалась з розрахунковою. Розрахункові рентні платежі визначались на основі

максимальних затрат на освоєння води в регіоні при певному об'ємі водоспоживання (замикаючі затрати). При цьому також враховувалась вартість водних ресурсів як основи життя та існування людини, флори і фауни; поточні щорічні витрати на формування й охорону доступних для використання водних ресурсів, а також ціну води як природного ресурсу; вартість водних ресурсів за ефектом від господарського використання [10].

Участь грошових надходжень у фінансовому ринку характеризують показники їх фіскальної віддачі та інвестиційної віддачі. Показник фіскальної віддачі для водогосподарського комплексу розраховується на основі співвідношення рентних платежів, що формуються в межах держави або регіону, та обсягу спожитої свіжої води. Високі показники віддачі говорять про більш сприятливу ситуацію щодо надходження коштів у сфері водокористування, низькі – про існування певних місцевих проблем.

Показник інвестиційної віддачі для водогосподарського комплексу розраховується на основі співвідношення рентних платежів, що формуються в межах держави або регіону, та обсягу інвестицій. Високі показники віддачі свідчать про участь водної ренти у формуванні інвестиційних потоків.

Для визначення особливостей формування фінансових потоків в результаті стягнення водної ренти здійснювалось порівняння середнього по Україні та регіональних значень, галузевих значень тощо.

6. Результати досліджень

Для кращого розуміння перебігу тарифної політики визначимо структуру тарифу. Кожний платіж за використання водних ресурсів включає до свого складу конкретний перелік елементів, вартість яких і визначає фінансовий вираз вартості послуги. Зрозуміло, що формування послуги для сфери водних ресурсів є складним процесом, який охоплює ланцюжок від забору води з природних джерел до її надходження кінцевому споживачеві. Крім того, до цього процесу залучаються й інші структури, які витрачають свої ресурси на підтримку водної інфраструктури.

Базовими складовими водного тарифу є витрати на придбання енергоносіїв (близько 30–35 %), заробітна плата (25–30 %), податки (14–15 %), амортизація (близько 7 %) інші. Саме збільшення цін на енергоносії і зумовлює зростання тарифу на послуги водопостачання та водовідведення. Зважаючи на вагомий залежність України від зовнішнього постачання енергоносіїв, ситуація є критичною і набуває рис екзогенного впливу на водні тарифи.

Згідно наявної інформації за 2015 р., тарифи на водопостачання різняться за регіонами, що обумовлено як природними особливостями надання послуги, так і економічними реаліями конкретних областей. Найвищі тарифи для населення характерні для м. Ужгород, м. Кіровоград і м. Рівне, найнижчі – м. Тернопіль. Для комерційних споживачів найбільші тарифи фіксуються для м. Ужгород, найменші – м. Тернопіль і м. Житомир.

Переважає більшість регіонів не відшкодовує цими тарифами фактичну собівартість наданих послуг. У 2015 році при наданні послуг водопостачання населенню лише 5 регіонів змогло відшкодувати свої витрати, а при наданні послуг комерційним установам – 7. Отже, нові тарифи затверджуються щоріч-

но, але не мають змогу покрити витрати на послуги. Можливим розв'язанням даної проблеми є надання дотацій для приватних установ та субсидій для населення. Разом з тим це також потребує значних фінансових ресурсів, що значно посилює дефіцит державного бюджету.

Для значної кількості випадків чинником, що також обумовлює такий стан справ, є непрозорість розподілу коштів від послуг водопостачання і водовідведення. Протягом років сформувалася схема, коли до процесу надання послуг залучається досить значна кількість організацій, і в кінцевому підсумку кошти, мігруючи між ними, включаються в корупційні ланцюжки і не формують стимулюючого впливу на розвиток водного комплексу.

Про співвідношення тарифів на водопостачання та величини рентної плати свідчать результати статистичного аналізу цих показників за 2015 рік (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення тарифів на централізоване водопостачання та ставок рентної плати за спецводокористування

Статистичний показник	Тарифи на централізоване водопостачання грн/м ³	Ставка рентної плати, грн/100 м ³	Співвідношення рентної плати та тарифів, %
Середнє значення	12,7	55,4	4,3
Мода	9,3	66,0	7,1
Медіана	12,0	53,5	4,5
Мінімальне значення	1,1	37,5	35,3
Максимальне значення	30,3	89,2	2,9
Дисперсія	28,2	138,0	–
Середньоквадратичне відхилення	5,3	11,7	–
Коефіцієнт варіації	41,7	21,2	–

В середньому, по Україні рентна плата за своєю величиною становить трохи більше 4 % від тарифу на централізоване водопостачання.

Враховуючи незначні рентні надходження за водокористування, доцільно порівняти фактичні показники з розрахунковими, що б дало змогу показати можливу, потенційну роль платежів за спеціальне використання води на фінансовому ринку України.

З цією метою було проведено розрахунки ренти фактичної та розрахункової (за замикаючими затратами) відносно галузей економіки та регіонів. Розрахункова рента визначається на основі використання підходу, згідно якого враховуються замикаючі затрати, що присутні у контексті приросту водних ресурсів [10]. Поєднання цих підходів дає змогу побачити наявний рівень рентних надходжень та визначити перспективи їх коригування [11].

Як показують результати розрахунків, галузеві пріоритети для фактичної ренти і за замикаючими затратами мають як подібні риси, так і відмінні (табл. 2, табл. 3). Так, при використанні обох підходів спостерігається чітке переважан-

ня надходжень від виробничої сфери (майже 60 % – для фактичної ренти і понад 40 % – для розрахункової). , яка виступає локомотивом формування платежів.

Таблиця 2

Показники рентних надходжень (фактична рента) в розрізі регіонів України у 2015 році

Регіони/області	Фактична рента, млн грн*				
	Побутові потреби	Виробничі	Зрошення	АПК	Разом
Україна	229,6	451,9	46,7	35,5	763,7
<i>АР Крим*</i>	<i>2,0</i>	<i>2,1</i>	<i>14,5</i>	<i>10,3</i>	<i>28,9</i>
Вінницька	5,1	7,4	0,3	0,2	13,0
Волинська	1,4	0,8	0,0	0,0	2,2
Дніпропетровська	30,5	87,4	2,1	1,5	121,5
<i>Донецька*</i>	<i>31,8</i>	<i>89,8</i>	<i>1,2</i>	<i>0,9</i>	<i>123,7</i>
Житомирська	3,2	4,3	0,0	0,0	7,5
Закарпатська	3,8	1,0	0,0	0,0	4,8
Запорізька	17,1	81,0	6,4	4,6	109,1
Івано-Франківська	2,1	4,7	0,0	0,0	6,8
Київська	5,7	32,1	0,2	0,2	38,2
Кіровоградська	12,0	9,4	0,6	0,5	22,5
<i>Луганська*</i>	<i>15,4</i>	<i>15,9</i>	<i>0,9</i>	<i>0,7</i>	<i>32,9</i>
Львівська	16,0	8,9	0,0	0,0	24,9
Миколаївська	5,6	9,6	6,4	4,5	26,1
Одеська	2,1	0,9	1,9	1,4	6,3
Полтавська	7,1	4,2	0,0	0,0	11,3
Рівненська	3,4	8,1	0,0	0,0	11,5
Сумська	2,9	1,9	0,0	0,0	4,8
Тернопільська	1,7	2,1	0,0	0,0	3,8
Харківська	13,0	12,7	0,3	0,2	26,2
Херсонська	0,5	0,3	11,7	7,7	20,2
Хмельницька	0,0	6,3	0,0	0,0	6,3
Черкаська	14,3	13,0	0,0	2,8	30,1
Чернівецька	13,8	17,5	0,0	0,0	31,3
Чернігівська	3,7	6,3	0,0	0,0	10,0
м. Київ	11,9	21,3	0,0	0,0	33,2

Таблиця 3

Розрахункова рента в розрізі регіонів України у 2015 році

Регіони/області	Розрахункова рента, млн грн*				
	Побутові потреби	Виробничі	Зрошення	АПК	Разом
Україна	980,0	2493,8	1463,6	1190,3	6126,3
<i>АР Крим*</i>	<i>71,4</i>	<i>53,9</i>	<i>322,0</i>	<i>261,2</i>	<i>708,5</i>
Вінницька	16,3	24,8	0,8	0,8	42,7
Волинська	12,9	6,6	0	0	19,5
Дніпропетровська	57,8	215,8	4,4	3,6	281,6
<i>Донецька*</i>	<i>13,0</i>	<i>50,1</i>	<i>0,5</i>	<i>0,5</i>	<i>64,1</i>
Житомирська	16,1	22,5	0	0	38,6
Закарпатська	7,8	1,7	0	0	9,5
Запорізька	109,7	927,2	64,8	53,0	1154,7
Івано-Франківська	11,4	30,0	0	0	41,4
Київська	39,1	510,5	2,2	2,0	553,8
Кіровоградська	24,4	18,0	1,0	0,9	44,3
<i>Луганська*</i>	<i>20,7</i>	<i>20,4</i>	<i>1,0</i>	<i>0,9</i>	<i>43,0</i>
Львівська	39,1	20,5	0	0	59,6
Миколаївська	5,7	9,9	5,6	4,6	25,8
Одеська	36,2	13,2	24,9	20	94,3
Полтавська	12,2	6,8	0	0	19,0
Рівненська	13,3	37,3	0	0	50,6
Сумська	14,0	8,4	0	0	22,4
Тернопільська	9,3	11,7	0	0	21,0
Харківська	31,5	29,8	0,6	0,5	62,4
Херсонська	55,2	28,2	1028,5	836,6	1948,5
Хмельницька	18,3	19,3	0	0	37,6
Черкаська	24,3	21,8	5,9	4,7	56,7
Чернівецька	5,6	8,3	0	0	13,9
Чернігівська	15,8	41,6	0	0	57,4
м. Київ	273,5	337,2	0	0	610,7

* до уваги бралися платежі за спецводокористування на рівні місцевих бюджетів;

** використовувались дані станом на 2013 рік

Характерною рисою є значні диференціації між числовими значеннями. Якщо для фактичної ренти різниця між максимальним і мінімальним значеннями складає понад 12 раз, то показники за замикаючими затратами різняться лише у 2,5 рази.

В регіональному розрізі на формування ренти впливає рівень економічного розвитку. Ті регіони, що мають найбільші показники за фактичними надходженнями платежів є лідерами і за замикаючими затратами. Регіонами-аутсайдерами за двома видами ренти є Волинська, Закарпатська, Сумська, Тернопільська області. Разом з тим, відмінними є відношення максимального та мінімальних значень за

цими підходами. Якщо для фактичної ренти подібне співвідношення становить 56,2 рази, то за замикаючими витратами – у декілька разів більше.

Отже, водний комплекс здатний генерувати суттєву вартість на основі рентних платежів. Величина надходжень у розмірі 6,1 млрд. грн, яка враховує основні витрати у водному комплексі, може слугувати орієнтиром для можливої динаміки змін показників. Разом з цим, суттєве зростання тарифів в умовах трансформацій і кризових явищ є досить небезпечним, так як може спричинити формування неплатежів, гальмування бізнесу, підвищення вартості продукції, соціальну напруженість тощо. Кращим варіантом є поетапне збільшення платежів та їх узгодженням з параметрами соціально-економічного розвитку держави.

До суміжних характеристик ВГК як учасника фінансового ринку належать показник фіскальної віддачі та інвестиційної віддачі водокористування. Показники концентруються у фінансовій сфері, що дає змогу визначити відношення рентних характеристик до фінансових процесів.

Згідно отриманих даних, при загальному показнику по державі у 0,11 грн/м³ регіонами-лідерами за фіскальною віддачею були Чернівецька (зі значенням 0,41 грн/м³), Кіровоградська (0,29), Херсонська (0,27), Луганська (0,18) і Закарпатська (0,16). Ці області є західними та південно-східними. Найменші величини фіксуються для таких регіонів, як Одеська область (0,02 грн/м³), Волинська (0,03), АР Крим (0,04), Київська область (0,04) та Сумська (0,05) (табл. 4).

Таблиця 4

Показники фіскальної віддачі водокористування для України та її регіонів станом на 01.01.2014 р.

Регіони/області	Обсяг спожитої свіжої води, млн. м ³	Фіскальна віддача, грн/м ³	Рейтинг регіону за фіскальною віддачею	Питома вага водних рентних платежів у зборах та платах за спеціальне використання природних ресурсів, %
Україна	9092,00	0,11	–	5,4
АР Крим	769,00	0,04	25	3,9
Вінницька	115,00	0,11	11	3,7
Волинська	64,00	0,03	26	1,7
Дніпропетровська	1349,00	0,09	13	5,3
Донецька	1354,00	0,09	12	7,6
Житомирська	158,00	0,05	22	2,5
Закарпатська	30,00	0,16	5	4,2
Запорізька	1237,00	0,09	14	13,5
Івано-Франк.	93,00	0,07	16	3,0
Київська	866,00	0,04	24	6,9
Кіровоградська	79,00	0,29	2	7,0
Луганська	179,00	0,18	4	6,8
Львівська	157,00	0,16	6	5,9
Миколаївська	214,00	0,12	10	8,7
Одеська	299,00	0,02	27	0,9
Полтавська	220,00	0,05	21	1,9
Рівненська	164,00	0,07	17	5,9
Сумська	104,00	0,05	23	1,4
Тернопільська	73,00	0,05	20	3,1
Харківська	341,00	0,08	15	3,1
Херсонська	74,00	0,27	3	8,4
Хмельницька	81,00	0,15	8	4,3
Черкаська	213,00	0,14	9	7,0
Чернівецька	73,00	0,41	1	20,7
Чернігівська	156,00	0,06	19	3,6
м. Київ	581,00	0,07	18	2,0
м. Севастополь	49,00	0,15	7	3,2

* до уваги бралися платежі за спецводокористування на рівні місцевих бюджетів

Логічно припустити, що в регіонах, які найбільше споживають води (через значну концентрацію населення, промислових об'єктів), і фіскальна віддача

має бути значною. Однак, цього не спостерігається. Харківська область займає тільки 15 місце, м. Київ – 18, столична область – 24. Натомість, більш ефективними виявляються регіони з меншими рівнями економічного розвитку. Зрозуміло, що до причин, що зумовили подібну ситуацію, можливо віднести існуючі ставки збору (згідно Податкового кодексу України) та незначний обсяг споживаної води. Разом з тим, необхідно враховувати і рівень економічного розвитку конкретного регіону, який, виходячи з наявного потенціалу, може сплачувати більш високі тарифи. Для врахування такої ситуації коригування потребують існуючі ставки за спецводокористування або запровадження додаткових коефіцієнтів, які б брали до уваги рівень економічного розвитку.

Просторова варіація за фіскальною віддачею є поміркованою. Різниця між максимальним та мінімальним значеннями (Чернівецька–Одеська області) становить 20,5 разів, що не є значною величиною для фінансової сфери. Характерною особливістю регіонального розподілу (рис. 1) є переважна локалізація більшості регіонів у межах значень 0,04–0,09, що дає підстави стверджувати про існування певної територіальної сталої (1) за фіскальною віддачею. Не зважаючи на таку територіальну концентрацію, вона потребує свого зростання, так як лишається на низькому рівні. Іншою територіальною сталою (2) є діапазон значень 0,11–0,18, до якого також належить значна кількість регіонів.

Важливою стороною формування рентних платежів за спец водокористування є визначення його місця в загальних платежах за всіма природними ресурсами. Показник для України в цілому складає 5,4%. У структурі доходів місцевих бюджетів по державі він є одним з найвищих, що є позитивною стороною (для значної кількості областей верхні позиції займає плата за землю).

В регіональному вимірі можливо виділити цілу групу регіонів, значення яких перевищують рівень держави. Серед них основними є Чернівецька область (20,7 %), Запорізька (13,5 %), Миколаївська (8,7 %) та ще 9 регіонів. Регіонами-аутсайдерами за значеннями є Одеська і Волинська області (рис.1).

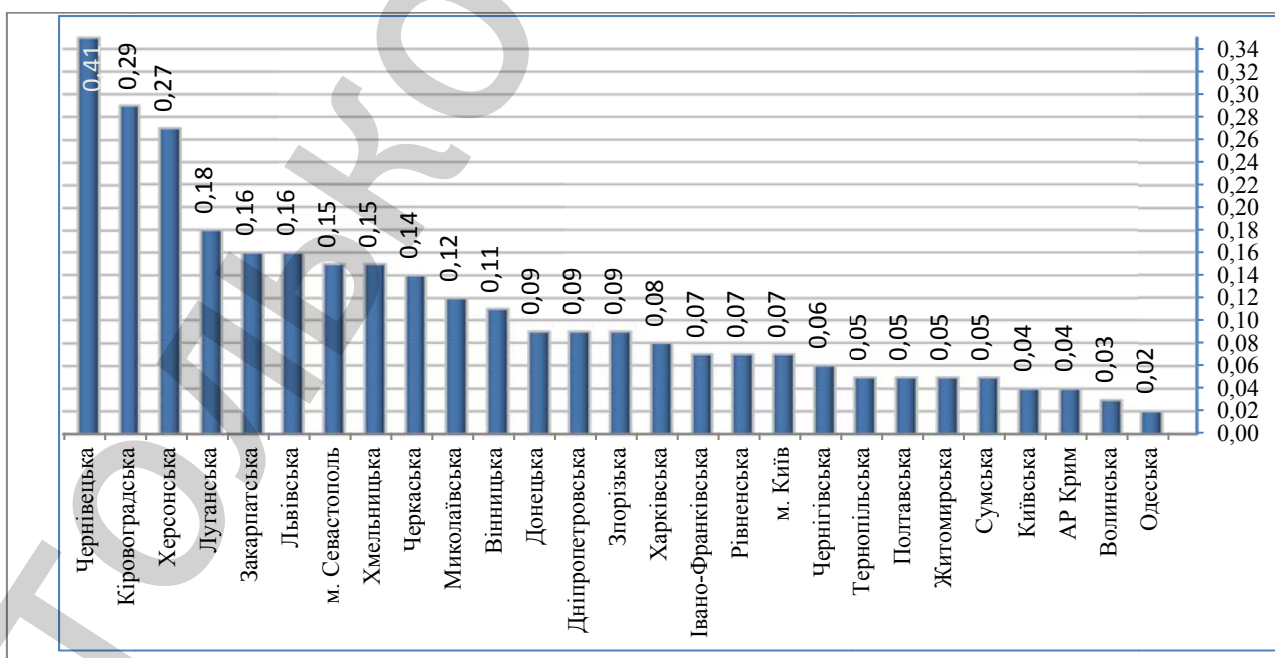

Рис. 1. Ранжування регіонів України за показником фіскальної віддачі водокористування на 01.01.2014 р.

Показник інвестиційної віддачі водокористування для фінансового ринку формує уявлення про ємність, потенціал водних платежів на фінансовому ринку. Якщо рентні надходження є суттєвими відносно обсягу інвестицій, то це дає змогу говорити про їх значний вплив на фінансовому ринку, низькими – їх дія не є досить вагомою. В якості водних платежів беремо рентні надходження на рівні місцевих бюджетів, інвестицій – інвестиції до фінансового сектору економіки (фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, інформація та телекомунікації).

Загальне значення інвестиційної віддачі водокористування для України становить 0,155 (табл. 5). Подібно до показників фіскальної віддачі, в інвестиційному відношенні більш ефективними виявляються регіони з меншим рівнем економічного розвитку.

Таблиця 5

Показники інвестиційної віддачі водокористування для фінансового ринку України та її регіонів на 01.01.2014 р.

Регіони/області	Рентні платежі (реальні), млн. грн.*	Інвестиції до фінансового сектору економіки, млн грн	Інвестиційна віддача, грн R/ грн Invest	Рейтинг регіону за інвестиційною віддачею	Група регіону
Україна	772,45	30636,6	0,155	—	—
АР Крим	28,88	278,2	0,104	11	II
Вінницька	13,07	91,7	0,143	10	II
Волинська	2,13	712,0	0,003	26	IV
Дніпропетровська	121,41	2256,7	0,054	17	III
Донецька	123,42	2009,7	0,061	16	III
Житомирська	7,49	93,2	0,080	13	III
Закарпатська	4,78	97,9	0,049	19	III
Запорізька	109,13	259,9	0,420	3	I
Івано-Франк.	6,84	72,0	0,095	12	III
Київська	38,07	745,1	0,051	18	III
Кіровоградська	22,55	25,8	0,874	1	I
Луганська	32,89	147,8	0,223	6	I
Львівська	24,90	1168,2	0,021	24	III
Миколаївська	26,15	110,2	0,237	4	I
Одеська	6,28	1484,0	0,004	25	IV
Полтавська	11,34	276,5	0,041	20	III
Рівненська	11,45	56,7	0,202	7	I
Сумська	4,81	149,7	0,032	21	III
Тернопільська	3,78	59,5	0,064	15	III
Харківська	26,25	882,8	0,030	22	III
Херсонська	20,21	127,5	0,159	9	II
Хмельницька	12,19	163,7	0,074	14	III
Черкаська	29,58	160,4	0,184	8	II
Чернівецька	29,58	40,6	0,729	2	I
Чернігівська	9,04	39,8	0,227	5	I
м. Київ	38,80	18846,0	0,002	27	IV
м. Севастополь	7,45	281,0	0,027	23	III

* до уваги бралися платежі за спецводокористування на рівні місцевих бюджетів

Лідируючі позиції посідають Кіровоградська (0,874 грн/грн), Чернівецька (0,729), Запорізька (0,420), Миколаївська (0,237), Чернігівська (0,227) області. Найменші величини концентруються в межах наступних регіонів: м. Київ (0,002), Волинська (0,003), Одеська (0,004), Львівська (0,021), м. Севастополь (0,027).

Відповідно до розподілу, лідируючі регіони, разом з іншими, формують групу найвищого рівня інвестиційної віддачі водокористування для фінансового ринку (I група), регіони-аутсайтери – нижче середнього (IV група). Решта регіонів розподілені між групою високого рівня (II група) і середнього (III).

Лідируючі позиції регіонів з більш низьким рівнем розвитку пояснюються, насамперед, сприятливими співвідношеннями рентних платежів щодо інвестицій до фінансового сектору економіки. Адже, щоб отримувати високі значення, потрібні не тільки вагомі рентні надходження, але й необхідні інвестиції. Регіони-лідери мають саме таке сприятливе відношення. Вони не визначаються високими рентними надходженнями (за винятком Запорізької області) та значним насиченням фінансового ринку інвестиціями. Поєднання цих факторів і вивело їх в лідируючі.

Якщо брати до уваги Дніпропетровську, Донецьку області, то вони показують суттєві рентні надходження, однак, інвестиції до їх фінансових ринків такі вагомі, що нівелюють водну ренту. Разом з тим, подібне згладжування не є значним, що обумовлює локалізація цих регіонів у межах III групи.

Просторова варіація між величинами є значною, що є характерною рисою для фінансових ринків. Середній рівень інвестиційної віддачі водокористування перевищено в дев'яти регіонах.

7. SWOT-аналіз результатів досліджень

Для визначення інтегральних характеристик формування рентних надходжень застосуємо ситуаційний (SWOT) аналіз, який дає змогу зафіксувати чіткі наслідки та визначити коло перспективних рис позитивного (можливості) та несприятливого (загрози) змісту.

Strengths:

1. Здійснюється надходження до місцевих та державних бюджетів рентних платежів за використання водних ресурсів.
2. Наявна переважна тенденція зростання фактичних рентних платежів за використання водних ресурсів (за зведеним бюджетом України); посилення протягом останніх років значення місцевих бюджетів у рентних надходженнях.
3. Галузева і територіальна стратифікація водної ренти дає змогу диференціювати реалізацію державної політики та комплекс відповідних заходів реагування.
4. Значення суміжних характеристик функціонування водогосподарського комплексу на фінансовому ринку (показників фіскальної віддачі та інвестиційної віддачі водокористування для фінансового ринку) є адаптивними.

Weaknesses:

1. При значному потенціалі внутрішнього ринку спостерігаються низькі показники фактичної ренти.
2. Низька питома вага рентних платежів з місцевих бюджетів протягом окремих років оцінки.
3. Відношення фактичної ренти до розрахункової (за замикаючими затратами, на рівні місцевих бюджетів) складає 1:8,0.
4. Існують перешкоди збільшення рентних платежів, обумовлені поточними факторами впливу (особливо в умовах трансформацій і кризових явищ).

5. Спостерігаються значні територіальні диференціації за окремими показниками (зокрема, для показників інвестиційної віддачі водокористування для фінансового ринку).

Opportunities:

1. ВГК може генерувати суттєві фінансові потоки (на основі надходжень до місцевих бюджетів), які здатні активно залучати комплекс до фінансово-економічної сфери.

2. Існує значний потенціал ренти за замикаючими затратами для держави та регіонів України.

3. Доцільно врахувати показники фіскальної віддачі та інвестиційної віддачі при розробці засад державної водної політики.

4. Існує потенціал зростання фіскальної віддачі від водокористування.

Threats:

1. Зниження платежів в результаті поточних кризових процесів.

2. Посилення регіональної диференціації рентних показників як результат впровадження засад децентралізації.

3. У контексті впливу поточних факторів – низькі можливості імплементації рентних показників.

4. Вагомі варіації факторів впливу на формування суміжних характеристик, що зумовлює коливання цих індикаторів.

5. Значний вплив політичних рішень на особливості реалізації водної політики в Україні.

Як показує проведений аналіз, до основних сильних сторін рентних надходжень можливо віднести стабільне формування відносно місцевих та державного бюджету, їх ситуативне зростання, посилення ролі місцевих надходжень, а до слабких сторін – низькі показники фактичної водної ренти, значні відміни між фактичними надходженнями та потенційними тощо. Можливості і загрози пов'язуються, насамперед, з вагомим потенціалом та впливом несприятливих факторів.

8. Выводы

В результаті проведених досліджень було виявлено місце водної ренти у формуванні фінансових потоків, її потенційні можливості та особливості галузевого та регіонального розподілу фактично сплачених платежів.

1. Формування вартості послуги водопостачання є складним процесом, який охоплює ланцюжок витрат від забору води з природних джерел до її надходження кінцевому споживачеві. Нині основними складовими водного тарифу є витрати на придбання енергоносіїв, заробітна плата та податки.

2. Особливою складовою плати за водокористування є рента. В середньому, по Україні рентна плата за своєю величиною становить трохи більше 4 % від тарифу на централізоване водопостачання. Для модальних значень тарифу – більше 7%. В Україні тарифи на воду варіюють на 42 % від середнього значення, а величина ренти лише на 21 %. При цьому максимальне значення тарифу та максимальна рента співвідносяться як 1 до 0,029, а мінімальне – як 1 до 0,33. Отже, рентні водні платежі мають значний потенціал щодо участі у формуванні фінансових ресурсів держави та регіонів.

3. Порівняння фактично сплаченої ренти з її можливим розрахунковим значенням виявило, що на її формування впливає рівень економічного розвитку території. Ті регіони, що мають найбільші показники за фактичними надходженнями платежів є лідерами і за розрахунковим значенням (замикаючими затратами). Разом з тим, відмінними є відношення максимального та мінімальних значень за цими підходами. Якщо для фактичної ренти подібне співвідношення становить 56,2 рази, то за замикаючими витратами – у декілька разів більше. Щодо галузевих особливостей, то в обох випадках максимальні значення ренти спостерігаються у виробничій сфері.

4. За суміжними характеристиками ВГК як учасника фінансового ринку (фіскальна віддача та інвестиційна віддача водокористування) виявилось, що вищу віддачу мають регіони з не високими показниками економічного розвитку. На таке співвідношення впливають різні фактори, проте, можна стверджувати, що діючі ставки за спецводокористування потребують перегляду або коригування через введення відповідних коефіцієнтів. Отримані результати аналізу потенціалу рентних платежів, їх галузевого та регіонального розподілу, показників фіскальної та інвестиційної віддачі доцільно враховувати при розробці засад державної водної політики.

5. Інтегральні характеристики рентних надходжень, що формуються в результаті ситуаційного аналізу, відображають чіткі наслідки існуючої політики стягнення водної ренти та визначають можливості та загрози участі ВГК у формуванні фінансових потоків.

Література

1. Holian, V. A. Otsinka fiskalnoho rehuliuвання vodokorystuvannia [Text] / V. A. Holian // Statystyka Ukrainy. – 2008. – № 3 (42). – P. 49–54.
2. Baidala, N. M. Ekonomika pryrodokorystuvannia ta upravlinnia pryrodookhoronnoiu diialnistiu [Text]: Monograph / N. M. Baidala et al.; ed. by S. V. Kniaz. – Lviv: Lvivska politekhnik, 2014. – 370 p.
3. Burkynskiy, B. V. Investirovanie prirodookhrannoї deiatel'nosti [Text] / B. V. Burkynskiy et al.; ed. by B. V. Burkynskiy. – Odessa: Institute for Market Problems and Economic-and-Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2002. – 222 p.
4. Burkynskiy, B. V. Instytutsionalni zasady ta instrumentarii zbalansovanoho pryrodokorystuvannia [Text]: Monograph / B. V. Burkynskiy et al.; ed. by S. K. Kharichkov. – Odessa: Institute for Market Problems and Economic-and-Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2010. – 482 p.
5. Burkynskiy, B. V. Problemy planuvannia v resursno-ekolohichnii sferi [Text]: Scientific and Analytical report / B. V. Burkynskiy et al.; ed. by B. V. Burkynskiy. – Odessa: Institute for Market Problems and Economic-and-Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2009. – 46 p.
6. Khvesyk, M. A. Ekonomiko-pravove rehuliuвання pryrodokorystuvannia [Text] / M. A. Khvesyk et al. – Kyiv: Kondor, 2004. – 523 p.
7. Halvorsen, R. The Handbook on the Economics of Natural Resources [Text] / R. Halvorsen, D. Layton. – Edward Elgar Pub, 2015. – 560 p. doi:10.4337/9780857937568

8. Bergstrom, J. C. Resource Economics: An Economic Approach to Natural Resource and Environmental Policy [Text] / J. C. Bergstrom, A. Randall. – Ed. 3. – Edward Elgar Publishing, 2010. – 448 p.
9. Perry, C. J. Water as an Economic Good: A Solution, or a Problem? [Text]: Research Report 14 / C. J. Perry, M. Rock, D. Seckler. – Colombo, Sri Lanka: International Irrigation Management Institute, 1997. – 24 p.
10. Mandzyk, V. Methodological approach to comprehensive economic evaluation of water resources [Text] / V. Mandzyk // Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovyklyk. – 2014. – № 2014. – P. 76–79.
11. Kovshun, N. Analysis of the system of rental payments in water-economic complex of Ukraine [Text] / N. Kovshun // Ekonomist. – 2015. – № 11. – P. 36–39.
12. Olmstead, S. M. Comparing price and nonprice approaches to urban water conservation [Text] / S. M. Olmstead, R. N. Stavins // Water Resources Research. – 2009. – Vol. 45, № 4. doi:10.1029/2008wr007227
13. Young, R. A. Determining the Economic Value of Water [Text] / R. A. Young, J. B. Loomis. – Ed. 2. – Taylor & Francis, 2014. – 358 p. doi:10.4324/9780203784112
14. Drahan, I. V. Formuvannia ekoloho-ekonomichnoho mekhanizmu rehuliuвання sfery pryrodokorystuvannia v Ukraini [Electronic resource] / I. V. Drahan // Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Derzhavne upravlinnia. – 2011. – № 1. – P. 31–37. – Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2011_1_5